

The Development of Forgivable Penalties in The Governmental Punishments Reduction Code: Applied Review of Challenges and Achievements

Sadegh Fetili¹ Rashid Ghadiri Bahramabadi*² Majid Sadeghnejadnaini³
Maryam Naqdi Durbati⁴

1. Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahrekord Branch, Shahrekord, Iran.

Email: sadegh.fatili56@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahrekord Branch, Shahrekord, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: ghadiri-r@sku.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahrekord Branch, Shahrekord, Iran.

Email: M.sadeghnjad@hsu.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Shahrekord Branch, Shahrekord, Iran

Email: Naghdi@iaushk.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

انجمن بین‌المللی حقوق‌پژوهان

انجمن جهانی حقوق‌پژوهان

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2021.292817.1523

Received:

13 August 2021

Accepted:

2 October 2021

Published:

19 February 2022

ABSTRACT

the division of crimes into forgivable and unforgivable is one of the main guarantees and manifestations of paying attention to the rights of the victim. In the law reducing the punishment of imprisonment imposed in 1399, the legislator using various criteria such as; the type of crime committed, the amount of property seized, the history of the offender, the age of the offender, etc., has developed the scope of forgivable crimes. This action of the legislator has brought practical achievements in accordance with the components of justice and fairness, and challenges for the judicial authorities due to the ambiguous criteria and expressions. Considering the development of the scope of forgivable crimes in the law of reduction, the adoption of a judicial procedure in accordance with the mission of the law of

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

reduction is the importance of conducting research. The main question is, what are the innovations and challenges facing the development of the scope of forgivable crimes in the law of reduction? Therefore, in this research, with a practical approach, and descriptively-analytically, these changes are examined and the achievements of the research include; Identify the challenges and achievements of the law in relation to the development of the scope of forgivable crimes.

Keywords: Forgivable Crimes, Reduction Law, Penitentiary Imprisonments, Challenges, Achievements.

Excerpted from the dissertation entitled “The Right to Information on Law in the Criminal Procedure System of Iran and France” Faculty of Humanities, Department of Law, Shahrekord Branch, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Acknowledgements:

The authors would like to thank Supervisors and advisors of the dissertation and Dr. Aref Rashnoodi for their cooperation in preparing and writing this research.

Author Contributions:

Sadgh Fetili: Project administration, Software, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Conceptualization.

Rashed Ghadiri Bahramabadi: Project administration, Methodology, Validation, Formal analysis, Data Curation, Writing - Review & Editing, Supervision, Conceptualization.

Majid Sadegh Neineini: Supervision, Data Curation, Formal analysis.

Maryam Naghdi: Software, Project administration, Resources, Data Curation, Writing - Review & Editing, Supervision, Validation.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Fetili, Sadegh, Rashid Ghadiri Bahramabadi, Majid Sadeghnejadnieni and Maryam Naqdi Durbati “The Development of Forgivable Penalties in The Governmental Punishments Reduction Code: Applied Review of Challenges and Achivements” *Journal of Criminal Law and Criminology* 9, no. 18 (February 19, 2022): 281-302.

E x t e n d e d A b s t r a c t

Abstract The division of crimes into forgivable and unforgivable is one of the main guarantees and manifestations of paying attention to the rights of the victim. In the law on reducing the punishment of imprisonment imposed in 1399, the legislator using various criteria such as; The type of crime committed, the amount of property seized, the history of the offender, the age of the offender, etc., has developed the scope of forgivable crimes. This action of the legislator has brought practical achievements in accordance with the components of justice and fairness, and challenges for the judicial authorities due to the ambiguous criteria and expressions. Therefore, in this research, with a practical approach, and descriptively-analytically, these changes are examined and its achievements, which include; Identifying the challenges and achievements of the law in relation to the development of the scope of crimes is forgivable. This article looks at the legislator's decisions to reduce punishment and highlight the role and rights of the deceased in criminal proceedings and justice. This article addresses four main issues, which are: a) Active participation of the victim in the judicial process b) Qualification of some crimes against property that are very frequent, in terms of components consistent with justice, such as the amount of property taken from Lost, criminal records, various forms of criminal liability c- Forgivability of crimes according to the age of the offender - Reduction of legal punishment of imprisonment in all forgivable crimes. The role that the legislator has outlined for the victim. And on the other hand, the perception that can be had is the discussion of the development of forgivable crimes by the method of legal statistics, which can be a correct understanding of the development of powers and rights that the legislator in addition to past rights for victims of forgiving crimes as The plaintiff has brought in the plan and end of the criminal offense. Because with precision, the superior hand of the victim in leaving the fight can be seen more and more, and in a way, the victim's rights have been developed and expanded. The realm of forgivable crimes, in terms of new criteria, has been accompanied by changes in the law of reduction. These changes are in line with the inherent philosophy of the law of reduction, along with achievements and challenges. This achievement has alleviated many of the bottlenecks that the judiciary has faced in determining punishment or closing the case, and in addition to reducing the punishment of imprisonment, has facilitated the process of

sentencing. At the same time, according to the aims and mission of the law, it has expanded the reduction of the punishment of imprisonment and the scope of forgivable crimes by anticipating various criteria, and this is a constructive, path-breaking and effective action, considering the very harmful effects of imprisonment. Be. On the other hand, some criteria and expressions used by the legislator in the text of Article 11 of the Law on Reduction, due to the lack of improvisation and clarity expected in legislative policy and consequently ambiguity, have caused challenges for judicial authorities in identifying cases of forgivable crimes. For example, the realm of forgivable crimes in terms of enumerated cases, the condition of the victim, the various forms of criminal liability is vague and unclear. In practice, this can be a serious obstacle to the fair and uniform application of the law in cases with similar issues, resulting in the issuance of different rulings in the courts and unintended conflicting results. Therefore, the correct way to overcome these challenges is to determine the scope of each of the counting criteria with a precise conceptualization, and to adopt a single jurisprudence on each of these criteria, so that the existing ambiguities lead to the issuance of votes. However, in general and in general, the useful result and constructive achievements of the law on reducing the punishment of imprisonment for the development of the scope of forgivable crimes are more than their current challenges, to overcome some of the obstacles and in practice these authorities and There are criminal courts that, with appropriate judicial interpretations and in line with the inherent philosophy of forgivable crimes, as well as the mission of the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment, have issued appropriate verdicts by removing ambiguity. Chart future challenges; Explain and develop solutions to go beyond what has been described in detail in the present study in independent research with reflection on new developments that arise from the nature of the implementation of regulations over time; To explain.

توسعه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری: بررسی کاربردی چالش‌ها و دستاوردها

صادق فتیلی^۱ رشید قدیری بهرام آبادی^{۲*} مجید صادق نژادنائینی^۳ مریم نقدی دورباطی^۴

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

Email: sadegh.fatili56@gmail.com

۲. استادیار، گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

* نویسنده مسؤول: Email: ghadiri-r@sku.ac.ir

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

Email: M.sadeghnejad@hsu.ac.ir

۴. استادیار، گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.

Email: Naghdi@iaushk.ac.ir

چکیده:

تقسیم‌بندی جرایم به قابل گذشت و غیرقابل گذشت، یکی از تضمینات و جلوه‌های اصلی توجه به حقوق بزه‌دیده می‌باشد. در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹، قانونگذار با استعمال معیارهای مختلفی از قبیل؛ نوع جرم ارتكابی، میزان مال برده شده، سابقه مجرم، سن بزه‌کار و ... اقدام به توسعه دامنه جرایم قابل گذشت نموده است. این اقدام قانونگذار از حیث کاربردی دستاوردهایی منطبق با مؤلفه‌های عدالت و انصاف و چالش‌های باتوجه‌به معیارها و عبارات مبهم، برای مراجع قضایی به همراه داشته است. باتوجه‌به توسعه دامنه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش، اتخاذ رویه قضایی متناسب با رسالت قانون کاهش، اهمیت انجام پژوهش پیش رو می‌باشد. سؤال اصلی مطرح شده این است که نوآوری‌ها و چالش‌های فراروی توسعه دامنه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش چیست؟ از این رو در این پژوهش با رویکرد کاربردی و به‌صورت توصیفی - تحلیلی این تغییرات بررسی و

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌های حقوق

انجمن ایرانی حقوق جزا و جرم‌شناسی

انجمن ایرانی حقوق جزا و جرم‌شناسی

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/IJLC.2021.292817.1523

تاریخ دریافت:

۲۲ مرداد ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۰ مهر ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۳۰ بهمن ۱۴۰۰

دستاوردهای پژوهش شامل؛ مشخص نمودن چالش‌ها و دستاوردهای قانون مذکور در رابطه با توسعه دامنه جرایم قابل گذشت می‌باشد.

کلیدواژه‌ها:

جرایم قابل گذشت، قانون کاهش، حبس‌های تعزیری، چالش‌ها، دستاوردها.

بر گرفته از پایان‌نامه با عنوان «حق اطلاع از حقوق در نظام دادرسی کیفری ایران و فرانسه» دانشکده علوم انسانی گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری و قدردانی:

بدین وسیله از اساتید راهنما و مشاوره رساله و دکتر عارف رشنودی، بابت همکاری در تهیه و نگارش این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

مشارکت نویسندگان:

صادق فتیلی: مفهوم‌سازی، استفاده از نرم‌افزار، مدیریت پروژه، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، تحقیق و بررسی
رشید قدیری بهرام آبادی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبار سنجی، تحلیل، نظارت بر داده‌ها، مدیریت پروژه، نظارت، نوشتن - بررسی و ویرایش
مجید صادق نژاد نائینی: تحلیل، نظارت، نظارت بر داده‌ها
مریم نقدی دورباطی: مدیریت پروژه، اعتبار سنجی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت، استفاده از نرم‌افزار.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

فتیلی، صادق، رشید قدیری بهرام‌آبادی، مجید صادق نژادنائینی و مریم نقدی دورباطی «توسعه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری: بررسی کاربردی چالش‌ها و دستاوردها». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۹، ش. ۱۸ (۳۰ بهمن، ۱۴۰۰): ۲۸۱-۳۰۲.

مقدمه

جرایم در یک تقسیم‌بندی کلی و عرفی، به غیرقابل گذشت و قابل گذشت تقسیم می‌شوند. جرایم قابل گذشت در مفهوم مضیق خود به آن دسته از جرایمی اطلاق می‌شود که فرایند کیفری آن تنها با شکایت زیان‌دیده از جرم، به جریان افتاده و با گذشت او در هر مرحله، این فرآیند با صدور قرار موقوفی، متوقف می‌گردد. به عبارت دیگر جرایم قابل گذشت، جرایمی هستند که علاوه بر جنبه عمومی، حیثیت خصوصی درخور اعتنائی دارند. قانونگذار در این دسته از جرایم، سهم بسزایی برای اراده شاکی قائل شده به نحوی که شروع، ادامه تعقیب، رسیدگی و اجرای مجازات منوط به شکایت شاکی و عدم گذشت وی است.^۱ در سیاست کیفری ایران، این جرایم از مفهوم واحدی تبعیت کرده و تغییر مصادیق قانونی آن و ابداع برخی نهادهای مشابه، خللی به اصالت مفهومی آن وارد نکرده است. در قانون آیین دادرسی کیفری و قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز این مرزبندی و جداسازی تا حدودی مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است.^۲ علی‌رغم اینکه جرایم قابل گذشت از حیث مفهومی یکسان می‌باشند، اما قانونگذار در ادوار مختلف، برای تفکیک جرایم قابل گذشت و غیرقابل گذشت، از دو شیوه احصای قانونی^۳ و ضابطه قانونی^۴ استفاده نموده است. به طور کلی در قوانین موضوعه کشورها برای تفکیک جرایم قابل گذشت و جرایم غیرقابل گذشت، یکی از دو روش «ضابطه قانونی» و «احصای قانونی» را به کار می‌برند. در روش نخست، قانونگذار ضابطه‌ای کلی و عام را ارائه می‌دهد تا قضات، خود به تعیین مصادیق بپردازند؛ اما در شیوه احصای قانونی، تمامی جرایم قابل گذشت توسط

۱. رسول احمدزاده و زهرا مشایخی، «تحلیل حقوقی گذشت مشروط و آثار آن»، حقوقی دادگستری ۱۰۶ (۱۳۹۸): ۱۰۶.
۲. مرتضی محمودی، محمدعلی بابائی و سیده بنی حسینی، «ارکان جرایم قابل گذشت در حقوق کیفری ایران، آموزه‌های حقوق کیفری»، دانشگاه علوم اسلامی رضوی ۱۴ (۱۳۹۶): ۱۴.
۳. قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، به‌عنوان اولین قانون ماهوی کیفری ایران، شیوه احصای قانونی را اتخاذ کرد و جرایم قابل گذشت در ماده ۲۷۷ این قانون چنین برشمرده شد: «نظر به ماده ۶ اصول محاکمات جزایی که امکان تعقیب قسمتی از جرم‌ها را موقوف به شکایت مدعی خصوصی نموده است.» و همچنین در ماده ۲۷۲ قانون مجازات اسلامی - تعزیرات ۱۳۷۵ که با شیوه احصائی قانونی اقدام به برشمردن جرایم قابل گذشت نموده و اشعار می‌داشت: «جرایم مندرج در مواد ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، قسمت اخیر ماده ۵۹۶، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰) از کتاب پنجم «تعزیرات» نیز قابل گذشت محسوب می‌شوند.»
۴. ماده ۱۵۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۲ که برای تفکیک جرایم قابل گذشت و غیرقابل گذشت از روش ضابطه‌مند استفاده نموده و ضابطه حق الناس و حق الله را به کار برده و اشعار می‌داشت: «در حقوق الناس تعقیب و مجازات مجرم متوقف بر مطالبه صاحب حق یا قائم مقام قانونی اوست.»

قانونگذار احصا می‌گردد و قضات برای تعیین جرایم قابل گذشت به این فهرست مراجعه می‌کنند. این دو شیوه، دارای چالش‌هایی هستند، قانونگذار در ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری مصوب ۱۳۹۹، با اتخاذ سیاست تقنینی جدید و برخلاف قوانین سابق، ضمن استفاده از شیوه احصای قانونی و توسعه دامنه آن، از معیارهای جدیدی، از جمله؛ توجه به نوع جرم، میزان مال برده شده در جرایم علیه اموال، سابقه مجرم، سن بزهکار و ... برای تعیین جرایم قابل گذشت استفاده نموده است. تبیین و تفسیر هریک از این مؤلفه‌ها، در راستای سیاست جنایی قانونگذار، به‌منظور اتخاذ رویه قضایی صحیح، اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش می‌باشد، از طرفی نیز، مسأله اساسی در این پژوهش این است که اتخاذ این شیوه جدید قانونگذاری پیرامون توسعه دامنه جرایم قابل گذشت، در مقام عمل چه دستاوردها و چالش‌هایی برای مراجع قضایی ایجاد نموده است. به‌نظر می‌رسد، این عملکرد قانونگذار، در عمل دستاوردهای بسیار مهم و مؤثری شامل؛ الف- مشارکت فعال بزه‌دیده در فرایند دادرسی ب- کیفی‌سازی برخی جرایم علیه اموال که بسیار پرتکرار می‌باشند، با لحاظ مؤلفه‌های منطبق با عدالت از قبیل، میزان مال برده شده از مالباخته، سوابق بزهکار، اشکال مختلف مسؤولیت کیفری پ- قابل گذشت بودن جرایم باتوجه‌به سن بزهکار - کاهش مجازات قانونی حبس در کلیه جرایم قابل گذشت، داشته است. همچنین چالش‌هایی کاربردی، از قبیل؛ الف- ابهام در قلمرو مصادیق احصا شده جرایم قابل گذشت ب- ابهام در جرایم قابل گذشت باتوجه‌به اشکال مختلف مسؤولیت کیفری پ- چالش‌های مراجع اجرای حکم ت- ابهام باتوجه‌به شرط وجود بزه‌دیده در جرایم علیه اموال، برای مراجع قضایی ایجاد نموده است.

حال در پژوهش حاضر تلاش بر این است که ابتدا دستاوردهای قانون کاهش با رویکرد کاربردی احصا و سپس چالش‌های پیش رو مشخص و راهکارهای منطقی مطابق با فلسفه ذاتی قانون مذکور و در راستای برطرف نمودن چالش‌ها ارائه گردیده است.

۱- دستاوردهای توسعه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با توسعه دامنه جرایم قابل گذشت، دستاوردهایی بسیار مهم که راهگشای کار مراجع قضایی و در راستای مؤلفه‌های عدالت است، به شرح ذیل داشته است.

۱-۱- مشارکت فعال بزه‌دیده در فرایند دادرسی

ارتکاب جرم علیه یک شخص، علاوه بر آنکه آسیب‌های متعدد جسمانی، مالی، روانی و عاطفی برای بزه‌دیده به بار می‌آورد، از یک سو او را در پیچ و خم‌های مختلف مراکز پزشکی، پلیسی و قضایی قرار می‌دهد و از سوی دیگر با مداخله‌گران متعدد و پرونده‌های گوناگون اعم از کیفری، حقوقی، اداری و غیره مواجه می‌سازد. این در حالی است که وی به خاطر آسیب‌های وارد آمده، دیگر از توان مادی و روانی سابق برخوردار نیست. براین اساس پی‌ریزی حقوق بزه‌دیدگان در فرایند دادرسی کیفری در کنار شناخت مشکلات و نیازهای ایشان، باید بر شالودهٔ محکمی استوار گردد. بی‌تردید، حفظ کرامت

و ارزش والای انسانی به‌عنوان یکی از حقوق بنیادین، برابر و انتقال‌ناپذیر بشر، مبنایی استوار در این سازماندهی است.^۵ سالیان متمادی، رویکرد حمایت از متهم و حقوق وی به دلیل رویارویی یک نهاد قدرتمند (دادسرا) در مقابل متهم بی‌دفاع، تمام توجهات را به توسعه حقوق وی و حمایت از آن معطوف نمود. در این میان نقش بزه‌دیده در پیشبرد فرآیند تحقیقات مقدماتی مورد کم‌توجهی قرار گرفته و جایگاه وی را در موضع انفعال قرار داده بود. با رویش رویکرد بزه‌دیده مدار، نقش قربانی جرم و حقوق وی، مورد نظر دست‌اندرکاران برخی از سامانه‌های عدالت کیفری قرار گرفت. براین اساس، در قانون آیین دادرسی کیفری جدید، حقوق بزه‌دیده و جلوه‌های آن بر پایه موازین حقوق بشری، تحولات مهمی داشته و توجه و حمایت از او از نقطه آغازین فرآیند کیفری مورد نظر قانونگذار قرار گرفته است که در رأس آن، حق امنیت و حفظ هویت او است. مطالعات ما نشان داد رویکرد قانون فعلی آیین دادرسی کیفری ایران در مقایسه با قوانین سابق بر آن، نقشی مشارکت‌محور و فعال برای بزه‌دیده در مسیر تحقیقات مقدماتی لحاظ نموده است.^۶ از افزایش نقش و جایگاه بزه‌دیده در فرآیند کیفری به‌عنوان یکی از نتایج ظهور و گسترش بزه‌دیده‌شناسی حمایتی یاد می‌شود. مطالعه جلوه‌های حضور بزه‌دیده در فرآیند کیفری نظام‌های مختلف نشان می‌دهد که میزان تأثیر اندیشه‌های حمایت از بزه‌دیده بر نظام‌های کیفری متفاوت بوده است. به‌گونه‌ای که نظام‌های کیفری که ریشه در نظام حقوقی رومی - ژرمنی دارند، مانند آلمان و فرانسه، نقش بزه‌دیده در شروع و پیگیری تعقیب دعوی کیفری بیشتر از نظام‌های کیفری است که منبعت از حقوق کامن‌لا^۷ هستند. باین حال در نظام‌های کیفری کامن‌لا نقش بزه‌دیده در مرحله صدور حکم بیشتر از نظام‌های کیفری رومی - ژرمنی است. در نظام کیفری ایران (در قلمرو جرایم تعزیری) نیز همانند نظام کیفری آلمان و فرانسه حضور بزه‌دیده در مرحله شروع و پیگیری تعقیب کیفری زیاد است، درحالی که در مرحله صدور حکم نقش

۵. محمد آشوری و ابوالقاسم خدای «حقوق بنیادین بزه‌دیده در فرآیند دادرسی کیفری» *آموزه‌های حقوق کیفری* ۲ (۱۳۹۰).

۶. عباس اختری و حسینعلی موذن زادگان، «جایگاه حقوق بزه‌دیده در مرحله تحقیقات مقدماتی از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ایران»، *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری* ۲۶ (۱۳۹۸): ۲۶.

۷. در نظام کیفری انگلستان تا پیش از تشکیل سازمان پلیس در بسیاری از پرونده‌ها تعقیب کیفری جزء وظایف بزه‌دیده بود و تعقیب توسط مقام‌های عمومی به‌ندرت صورت می‌گرفت؛ مگر در موارد خاص؛ بنابراین بزه‌دیده بر پرونده کنترل داشت و از آنچه اتفاق می‌افتاد مطلع بود. باین حال با ایجاد سازمان پلیس نقش بزه‌دیده در تعقیب کیفری محدود شد. حتی با ایجاد سازمان «خدمات تعقیب سلطنتی» در دهه ۱۹۸۰ نقش بزه‌دیده محدودتر نیز شد؛ زیرا مسؤلیت تعقیب همه پرونده‌ها بر عهده این نهاد گذارده شد. در این نظام گاهی اهداف دادستان با منافع بزه‌دیده در تعارض است. ازجمله می‌توان به «معامله اتهام» اشاره کرد که باعث صرفه‌جویی در وقت و هزینه می‌شود؛ و به نفع دادستان است، ولی به دلیل اینکه در اتهام متهم تخفیف داده می‌شود، به ضرر بزه‌دیده است. در این سیستم به بزه‌دیده به‌عنوان شاهد توجه می‌شود و هدف محکومیت کیفری مجرم و اعمال مجازات است، نه جبران خسارت بزه دیده (برای مطالعه بیشتر، پیرامون نقش بزه‌دیده در نظام کیفری انگلستان)

کم‌رنگ‌تری دارد.^۸ در ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری^۹، قانونگذار با پیش‌بینی معیارهای مختلف، دامنه جرایم قابل گذشت را بیشتر از هر زمانی گسترش داده است، این اقدام قانونگذار، باتوجه‌به جایگاه بزه‌دیده در جرایم قابل گذشت که شروع و توقف دادرسی، وابسته به اراده او می‌باشد، نشان‌دهنده توجه هرچه بیشتر قانونگذار به جایگاه بزه‌دیده و اعطای نقش فعال به وی در نظام دادرسی می‌باشد و این امر به‌عنوان یکی از دستاوردهای مهم قانون کاهش می‌باشد.

۱-۲- کیفی سازی جرایم علیه اموال

یکی از دستاوردهای قانون کاهش مجازات حبس، اعمال سیاست کیفی‌سازی در برخی از جرایم پرتکرار علیه اموال، از قبیل کلاهبرداری و مصادیق آن و همچنین بزه سرقت و مشتقات آن می‌باشد. سیاست کیفی‌سازی صورت گرفته در قانون کاهش، درواقع توجه به شاخص‌های عدالت ترمیمی^{۱۰} (عدالت ترمیمی، به‌عنوان بدل یا مکمل الگوهای کلاسیک عدالت کیفری، به‌جای تمرکز بر بزه که

۸. امیر حمزه زینالی و محمد باقر مقدسی «رویکرد تطبیقی به نقش و جایگاه بزه دیده در فرایند کیفری»، *آموزه‌های حقوق کیفری* (۱۳۹۲)، ۵.

۹. ماده ۱۱- قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹: «ماده (۱۰۴) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به شرح زیر اصلاح و یک تبصره به آن الحاق می‌شود: ماده ۱۰۴- علاوه‌بر جرایم تعزیری مندرج در کتاب دیات و فصل حدّ قذف این قانون و جرایمی که به موجب قوانین خاص قابل گذشت می‌باشند، جرایم مندرج در مواد (۵۳۶)، (۵۳۶)، (۵۹۶)، (۶۰۸)، (۶۰۹)، (۶۲۲)، (۶۳۲)، (۶۳۳)، (۶۴۱)، (۶۴۲)، (۶۴۸)، (۶۴۸)، (۶۶۸)، (۶۶۹)، (۶۷۳)، (۶۷۴)، (۶۷۶)، (۶۷۷)، (۶۷۹)، (۶۸۲)، (۶۸۴)، (۶۸۵)، (۶۹۰) در مواردی که املاک و اراضی متعلق به اشخاص خصوصی باشد، (۶۹۲)، (۶۹۳)، (۶۹۴)، (۶۹۷)، (۶۹۸)، (۶۹۹)، (۷۰۰)، (۷۱۶)، (۷۱۷) و (۷۴۴) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ و جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری موضوع ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام، به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده (۳۶) این قانون بیشتر نباشد و نیز کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود در صورت داشتن بزه‌دیده و سرقت موضوع مواد (۶۵۶)، (۶۵۷)، (۶۶۱) و (۶۶۵) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ به‌شرطی که ارزش مال مورد سرقت بیش از دو بیست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد و سارق فاقد سابقه مؤثر کیفری باشد و شروع و معاونت در تمام جرایم مزبور، همچنین کلیه جرایم تعزیری درجه پنج و پایین‌تر ارتكابی توسط افراد زیر هجده سال در صورت داشتن بزه‌دیده، مشمول تبصره (۱) ماده (۱۰۰) این قانون و ماده (۱۲) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ بوده و قابل گذشت است.

تبصره- حداقل و حداکثر مجازات حبس تعزیری درجه چهار تا درجه هشت مقرر در قانون برای جرایم قابل گذشت به نصف تقلیل می‌یابد.»

۱۰. «عدالت سزادهنده» که ناظر به جرم است و «عدالت بازپرورانه» که ناظر به بزه‌کار است و هر دو به‌عنوان مدل کلاسیک یا سنتی عدالت کیفری مشهور شده‌اند، در دهه‌های اخیر، با ایرادهای مختلفی که متوجه کارایی و عملکرد آنهاست روبه‌رو هستند. عده‌ای از جرم‌شناسان و حقوق‌دانان، تحت تأثیر دستاوردهای عمدتاً بزه‌دیده‌شناسی حمایتی و فعالیت‌های جنبش طرفدار حقوق زن و زنان بزه‌دیده، مدل «عدالت ترمیمی» را مطرح کرده‌اند. این مدل، به اعتقاد طرفداران آن می‌تواند علاوه‌بر حل و فصل اختلافی که با ارتکاب جرم ایجاد شده است، خصومت، تنش و اختلال ناشی از آن بین بزه‌دیده و بزه‌کار را در جامعه محلی در چهارچوب فرایند مذاکره و مصالحه جمعی رفع و ترمیم کند. (علی حسین نجفی ابرندآبادی، «از عدالت کیفری (کلاسیک) تا عدالت ترمیمی» *فصلنامه الهیات و حقوق* (۱۳۸۲) ۳: ۳-۳۵).

شاخص عدالت سزادهنده است^{۱۱} و یا بزه‌کار که توجه به عدالت بازپرورانه دارد، اساسی‌ترین رسالت خود را ترمیم ضرر و زیان بزه‌دیده، عدم‌ترد مجرم از اجتماع و نیز حقوق جامعه به‌عنوان متأثر از جرم می‌داند. و از تضمینات اصل فردی کردن مجازات^{۱۲} می‌باشد. در این قسمت از پژوهش به بررسی برخی از این دستاوردها پرداخته شده است.

۱-۲-۱- کیفی‌سازی باتوجه‌به میزان مال برده شده از مال‌باخته

امروزه مفهوم «مالکیت شخصی» یکی از پایه‌های بنیادین بسیاری از جوامع را تشکیل می‌دهد و لازمه حقوق و آزادی‌های مدنی اشخاص شمرده می‌شود. بنابراین همان‌طور که افراد جامعه از آزادی‌های فردی برخوردارند و باید بتوانند مثلاً در مورد نوع شغل یا محل اقامت خود آزادانه تصمیم بگیرند، حقوق و منافع مالی آنان نیز باید مورد حمایت قانونگذاران قرار گرفته و از تعرض مجرمین مصون بمانند.^{۱۳} قانونگذار نیز در حمایت از اموال مشروع اشخاص، ضمانت اجراهای، کیفری و مدنی پیش‌بینی نموده است.^{۱۴} اما، در مقررات کیفری، ضمانت اجراهای پیش‌بینی شده، در قبال جرایم علیه اموال، صرف‌نظر از میزان خسارات وارده و صرفاً بر اساس احراز ارکان وقوع جرم، به‌صورت یکسان است. این در حالی است که در برخی جرایم علیه اموال، میزان خسارت بسیار ناچیز و در برخی موارد میزان خسارت بسیار زیاد می‌باشد. از این‌رو، یکی از چالش‌های قوانین کیفری، برخورد یکسان با این جرایم است؛ اما قانونگذار در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، سیاست کیفری متفاوتی در برخورد

۱۱. فلسفه عدالت سزاجرایی، ناظر است بر مجازات مجرمین به خاطر اینکه سزاوار آن هستند (علی صفاری، به نقل از جهاندار اکبری، *مقاله‌ای در جرم‌شناسی و کیفرشناسی* (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۹)، ۳۶۷). در قلمرو فلسفه اخلاق، سزاجرایی منبعث از بینش وظیفه‌گرایی است، به این معنا که در مقام داوری نسبت به‌درستی یا نادرستی رفتار، نفس وظیفه ملاک است و نه پیامدها و نتایج حاصل از آن، آن‌گونه که پیامدگران بر آن معتقد هستند. (تامس نیگل، به نقل از جهاندار اکبری، *دانش نامه فلسفه اخلاق*، ترجمه انشاء الله رستمی (تهران: انتشارات صوفیا، ۱۳۹۲)، ۳۷). اما فلسفه مکتب فایده‌گرا، نفع و منفعت اجتماعی است. در بینش فایده‌گرایی، می‌توان آموزه‌ای که درستی یا نادرستی اعمال و در مجموع داوری خود درخصوص ارزش اخلاقی رفتارها، بر اساس پیامدها و نتایج‌شان بنا می‌نهد، توصیف کرد. (جهاندار اکبری «فلسفه سلب حیات با نگاهی بر حقوق کیفری ایران» *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری* ۳۰ (۱۳۹۹)، ۱۴)، اما در قانون کاهش، قانونگذار با برداشتن گام‌های روبه‌جلو، از مؤلفه‌های عدالت ترمیمی بهره جسته است، به‌عبارت‌دیگر، به سه مؤلفه بزه‌دیده (ترمیم ضرر و زیان بزه‌دیده)، مجرم (عدم‌ترد مجرم از اجتماع) و نیز حقوق جامعه، توجه نموده است.

۱۲. اصل فردی کردن مجازات‌ها، به معنی اعمال مجازات متناسب با شخصیت و ویژگی‌های جسمی، روانی و اجتماعی فرد مجرم است؛ یعنی باید هر مجرم بر اساس ویژگی‌های شخصیتی خودش مجازات شود. باید به جایگاه اجتماعی مجرم، سابقه کیفری مجرم و... نیز توجه شود و در مجازات هر کس این ویژگی‌ها در نظر گرفته شود. پیش‌بینی کیفیات مخففه، عفو، تشدید مجازات آزادی مشروط و تعلیق اجرای مجازات همگی تضمینات اصل فردی کردن مجازات می‌باشد.

۱۳. حسین میرمحمد صادقی، *جرائم علیه اموال و مالکیت* (تهران، نشر میزان ۱۳۹۹)، ۹۳.

۱۴. اصل ۴۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اشعار می‌دارد: «هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و هیچ‌کس نمی‌تواند به‌عنوان مالکیت نسبت به کسب و کار خود امکان کسب و کار را از دیگری سلب کند.» و همچنین اصل ۴۷ قانون اساسی مقرر می‌دارد: «مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد محترم است. ضوابط آن را قانون معین می‌کند.»

با این جرایم، اتخاذ نموده است. در قانون کاهش، برای اولین بار و باتوجه به میزان ضرر در برخی از جرایم علیه اموال، دامنه گذشت شاکی را گسترش داده است. در ماده ۱۱ قانون کاهش، قانونگذار اشعار می‌دارد: «... و جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری موضوع ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام، به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده (۳۶) این قانون بیشتر نباشد و نیز کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود در صورت داشتن بزه دیده و سرقت موضوع مواد (۶۵۶)، (۶۵۷)، (۶۶۱) و (۶۶۵) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ به شرطی که ارزش مال مورد سرقت بیش از دویست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد...» در واقع قانونگذار پیرامون چند جرم پرتکرار علیه اموال باتوجه به میزان ضرر، از حیث قابلیت گذشت یا عدم آن، کیفی سازی نموده است. اثر این سیاست کیفری این است که به حقوق بزه دیده توجه بیشتری می‌شود و مجرم تلاش بیشتری برای جبران خسارت و جلب رضایت مال باخته می‌نماید. دستاورد این سیاست کیفری علاوه بر جبران خسارت مال باخته، کاهش آمار زندانیان می‌باشد.

۱-۲-۲- کیفی سازی باتوجه به سوابق بزهکار

یکی دیگر از دستاوردهای قانون کاهش، در راستای شاخص‌های عدالت ترمیمی و تضمینات اصل فردی کردن مجازات، توجه به سوابق بزهکار می‌باشد. در این راستا ماده ۱۱ قانون کاهش در مقام احصای جرایم قابل گذشت، مقرر می‌دارد: «... و سرقت موضوع مواد (۶۵۶)، (۶۵۷)، (۶۶۱) و (۶۶۵) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ به شرطی که ارزش مال مورد سرقت بیش از دویست میلیون (۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال نباشد و سارق فاقد سابقه مؤثر کیفری باشد...» در واقع قانونگذار با اعمال این سیاست کیفری، ضمن گسترش دامنه جرایم قابل گذشت، بین مجرمین با سابقه و بدون سابقه تمایز قائل شده و واکنش متفاوتی نشان داده است. این شیوه از سیاست تقنینی، گامی به سمت عدالت کیفری است.^{۱۵}

۱۵. عدالت کیفری یک مفهوم عام و کلی است که برای حصول آن اصول مختلفی پیش‌بینی شده است، از جمله این اصول تضمین‌کننده عدالت کیفری، اصل تناسب می‌باشد. این اصل، در حقوق کیفری ملی و در حقوق بین‌الملل کیفری مورد توجه قرار گرفته است. در حقوق بین‌الملل کیفری، به عنوان یک قاعده آمره نسبی در مواد ۷۶، ۷۸ اساسنامه و ماده ۱۴۵ آیین دادرسی و ادله دیوان کیفری بین‌المللی مطرح می‌باشد و آن نسبت بین جرم و مجازات است که باید بر اساس نوع و میزان صدمه وارده، وضعیت بزه دیده و بزهکار و اوضاع و احوال ارتکاب جرم و نوع احساس عدالت در جامعه بین‌المللی و کشور محل وقوع جرم برای برقراری تعادل روانی از دست‌رفته بشریت و بازدارندگی و بر پایه ارزش‌های جهان‌شمول تعیین و برای رسیدن به اهداف کیفری مؤثر و مفید باشد. ملاک‌های تقنینی این اصل در نظام کیفری بین‌المللی شامل اصول هدف‌گذاری کیفری، سیاست جنایی، جرم‌انگاری، کفرگذاری بین‌المللی و ارتباط بین آنها به عنوان اجزای سازمان مبارزه با جنایات در «نظام عدالت کیفری جهانی» است به گونه‌ای که با «شیوه مجازات نامعین برای هر جرم»، «اصل قضایی شدن جرم و مجازات» بر «اصل قانونی بودن» آن دو برتری نیابد و منافع کشورها نیز محفوظ بماند. ملاک‌های تقنینی این اصل در ارتباط با نظام حقوق کیفری داخلی کشورها، چه مبتنی بر نظریات طرفداران «عدالت»

۱-۲-۳- کیفی‌سازی با توجه به شکل مسؤولیت کیفری

نظر به اینکه اشکال مختلف مسؤولیت کیفری، علاوه بر بیان میزان نقش بزه‌کار در وقوع جرم، نشان‌دهنده میزان خسارت بر بزه‌دیده می‌باشند. از این رو، در صورتی که واکنش قانونگذار، در برخورد با اشخاص با شکل مسؤولیت مختلف، یکسان باشد، عدالت کیفری به نحو مطلوب اعمال نخواهد شد؛ بنابراین لازمه اجرای عدالت، واکنش کیفری متفاوت، با اشخاص، حسب نوع مسؤولیت کیفری آنان می‌باشد. در این رابطه ماده ۱۱ قانون کاهش در مقام احصای ویژگی‌های جرایم قابل گذشت، مقرر می‌دارد: «... و شروع و معاونت در تمام جرایم مزبور، ... قابل گذشت می‌باشند.» در واقع قانونگذار، بین شکل مسؤولیت کیفری مبتنی بر مباشرت و مشارکت که مستلزم ارتکاب جرم به صورت مستقیم می‌باشد، با مسؤولیت کیفری مبتنی بر معاونت تفکیک قائل شده است. به عبارت دیگر، برای قابل گذشت محسوب شدن، مباشرت و مشارکت در جرایم کلاهبرداری و سرقت، شروطی مانند میزان مال موضوع جرم و یا سوابق بزه‌کار دارای اهمیت می‌باشد؛ اما در صورت معاونت در جرایم مذکور، صرف نظر از هرگونه شرطی، به اعتبار شکل مسؤولیت کیفری مبتنی بر معاونت، جرایم مذکور قابل گذشت محسوب می‌شوند.

یکی دیگر از دستاوردهای قانون کاهش، واکنش کیفری متفاوت با بزه‌کار، با در نظر گرفتن میزان عملیات ارتكابی می‌باشد. به عبارت دیگر قانونگذار در مواردی که ارتكاب جرم در مرحله شروع به جرم، در کلاهبرداری و مصادیق آن و همچنین در سرقت و مشتقات آن، توسط مرتکب واقع شده باشد، صرف نظر از هرگونه شرطی و به اعتبار میزان عملیات ارتكابی (شروع به جرم) جرایم مذکور قابل گذشت محسوب می‌شوند.

۱-۳- قابل گذشت بودن جرایم با توجه به سن بزه‌کار

دستاوردهای دانش‌های گوناگون مرتبط با جرم‌شناسی و کیفرشناسی و همچنین بهره‌مندی از تجارب پاسخ‌دهی به بزه‌کاران نشان داده است که پاسخ‌گذاری و پاسخ‌دهی یکسان به جرایم اطفال و نوجوانان بزه‌کار ناکارآمد بوده و به پایدار شدن بزه‌کاری آنان خواهد انجامید. در این میان، اسناد و مقررات بین‌المللی حقوق بشری نیز با تأکید بر مؤلفه‌های گوناگون، همواره به دنبال انسداد چرخه به عادت شدن بزه‌کاری این دسته از شهروندان هستند. «مصلح عالیۀ اطفال و نوجوانان» که به عنوان یک اصل راهبردی و بنیادین مورد توجه نظام سیاست جنایی سازمان ملل بوده، یک شاخص محسوب شده تا سیاست‌گذاران جنایی داخلی کشورها از رهگذر آن، تدابیری اتخاذ کنند تا اسباب دورسازی و قطع ارتباط کودک یا نوجوان با فرایند کیفری برای همیشه به عنوان یک آرمان، فراهم گردد. نظام

مطلقه» با شیوه «تعیین مجازات ثابت یا نامعین قانونی و یا متوازی» باشد، و هرچه مبتنی بر نظریات «تحقیقی» که این اصل را تحت عنوان «اصل تفرید ضمانت اجرای کیفری» با شیوه «تعیین مجازات نامعین» مورد بحث قرار می‌دهند شامل همان اصول در سطح ملی است. ملاک‌های قضایی این اصل در دو دسته ملاک‌های عام و خاص در ارتباط با جرم، مجرم، قربانی و اوضاع و احوال ارتكاب قابل بررسی است. (جعفر کوشا و محمدحسین زارعی، اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق بین‌المللی کیفری، ۱۴، ویژه‌نامه ۷(۴)، ۱۳۹۰).

عدالت کیفری ایران نیز از رهگذر تحولات صورت گرفته، به تبعیت از بند ۱ ماده ۳ کنوانسیون حقوق کودک تلاش کرده تا این اصل را رعایت کند.^{۱۶}

به صورت کلی در همه سیستم‌های حقوقی دنیا، حمایت از افراد نوجوان اعم از بزهکار و بزه‌دیده، به عنوان یکی از دغدغه‌های مهم می‌باشد. قانونگذار در قانون کاهش به این مهم توجه نموده و دامنه جرایم قابل گذشت را باتوجه به سن بزهکاران گسترش داده است و در این خصوص ماده ۱۱ قانون کاهش اشعار می‌دارد: «... همچنین کلیه جرایم تعزیری درجه پنج و پایین‌تر ارتكابی توسط افراد زیر هجده سال در صورت داشتن بزه‌دیده، مشمول تبصره (۱) ماده (۱۰۰) این قانون و ماده (۱۲) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۰۴ بوده و قابل گذشت است.» در واقع قانونگذار، به منظور دورسازی و قطع ارتباط نوجوان با فرایند کیفری و انسداد چرخه به عادت شدن بزهکاری این دسته از بزهکاران، در ماده مذکور دامنه جرایم قابل گذشت را توسعه داده است. باتوجه به مقرر مذكور، جرایم ارتكابی با درجه تعزیر پنج تا هشت و با وجود بزه‌دیده و صرف نظر از نوع و ماهیت جرم ارتكابی و هر شرط دیگری، جرم قابل گذشت محسوب می‌گردند. این شکل از سیاست کیفری در قبال نوجوانان بزهکار با فلسفه ذکر شده فوق، به عنوان یکی از دستاوردهای قانون کاهش محسوب می‌شود.

۱-۴- کاهش مجازات حبس در جرایم قابل گذشت

بزهکاری ناشی از عوامل ساختاری و اجتماعی است که زندان در از بین بردن آنها تأثیری ندارد و تا زمان وجود علل و زمینه‌های بزهکاری در جامعه، زندان‌ها هم با ازدحام جمعیت کیفری مواجه خواهند بود.^{۱۷} مجازات حبس با وجود تبعات منفی برای افراد، جامعه و دولت، سهم بالایی در احکام صادره دادگاه‌ها داشته و در عین حال بر جلوگیری از تکرار جرم تأثیر کمی دارد.^{۱۸} در چند دهه اخیر، سیاست‌های قضایی کشور مبتنی بر جرم‌نگاری‌های زیاد و عدم مسامحه با مجرمین بوده است. به موجب همین سیاست‌ها، زندان‌های کشور مملو از زندانیان شده است تا آنجا که بیش از ظرفیت فعلی زندان‌ها، زندانی وجود دارد که همین امر باعث بروز مشکلاتی برای زندانیان و دستگاه قضایی گردیده است. مجازات حبس در سال‌های اخیر به دلایلی مانند داشتن آثار زیان‌بار برای مرتکب جرم، خانواده او و جامعه، عدم بازدارندگی مناسب، هزینه‌های بالای زندان، حرفه‌ای‌تر شدن زندانیان به واسطه آموزش‌های زندانیان دیگر و ... مورد انتقاد بسیاری قرار گرفته است و با ارائه پیشنهادهایی سعی در کاهش استفاده از این مجازات را دارد. یکی از جلوه‌های این انتقادات پیش‌بینی قانون کاهش مجازات در سال ۱۳۹۹ می‌باشد.

۱۶. هادی رستمی و سید پویا موسوی «مصالح عالی‌ه کودکان و نوجوانان بزهکار در حقوق کیفری ایران؛ با تأکید بر پاسخ‌های تعزیرمدار»، حقوق دادگستری ۱۱۲(۱۳۹۹): ۱۱۲.

۱۷. مریم شیریان نسل، بابک پورقهرمانی و جمال بیگی، «تورم جمعیت کیفری زندان‌ها و نقض مقررات بین‌المللی حقوق بشر؛ علت‌ها و راهبردها»، مطالعات بین‌المللی ۶۷(۱۳۹۹): ۶۷.

۱۸. داود پرجمی و فاطمه درخشان، «بررسی مجازات اجتماعی جایگزین حبس و کاهش جرم»، مطالعات جامعه‌شناسی ۴۰(۱۳۹۷): ۴۰.

یکی از دستاوردهای قانون کاهش، علاوه بر گسترش قلمرو جرایم قابل گذشت، کاهش مجازات حبس جرایم مذکور است. در این خصوص تبصره ذیل ماده ۱۱ قانون کاهش اشعار می‌دارد: «حداقل و حداکثر مجازات حبس تعزیری درجه چهار تا درجه هشت مقرر در قانون برای جرایم قابل گذشت به نصف تقلیل می‌یابد.» در واقع قانونگذار با پیش‌بینی این مقرره، میزان مجازات قانونی حبس را کاهش داده است. از طرفی نیز با پیش‌بینی مقررات دیگری، حبس‌های تقلیل یافته تا میزان سه ماه را تبدیل به مجازات جایگزین آن نموده است. در این رابطه ماده ۲ قانون کاهش اشعار می‌دارد: «یک تبصره به شرح زیر به ماده (۱۸) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی الحاق می‌شود: تبصره - چنانچه دادگاه در حکم صادره مجازات حبس را بیش از حداقل مجازات مقرر در قانون تعیین کند، باید مبتنی بر بندهای مقرر در این ماده و یا سایر جهات قانونی، علت صدور حکم به بیش از حداقل مجازات مقرر قانونی را ذکر کند. عدم رعایت مفاد این تبصره موجب مجازات انتظامی درجه چهار می‌باشد.» بر اساس این مقرره اعمال حداقل مجازات قانونی حبس، یک اصل و تکلیف قانونی است و اعمال مجازات بیش از حداقل قانونی مستلزم ذکر یکی از جهات ماده ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ می‌باشد. از طرف دیگر در تبصره ماده ۶ قانون کاهش اشعار می‌دارد: «چنانچه در اجرای مقررات این ماده یا سایر مقرراتی که به موجب آن مجازات تخفیف می‌یابد، حکم به حبس کمتر از نود و یک روز صادر شود، به مجازات جایگزین مربوط تبدیل می‌شود.» در واقع این تبصره با این هدف پیش‌بینی شده که دیگر حبس زیر نود و یک روز قابلیت اعمال نداشته باشند و مجرمین با مجازات حبس کوتاه مدت وارد زندان نگردند؛ و این امر یکی از مهم‌ترین دستاوردهای قانون کاهش محسوب می‌گردد.

۲- چالش‌های توسعه جرایم قابل گذشت در قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با توسعه دامنه جرایم قابل گذشت و به جهت استفاده از عبارات و چالش‌های و به شرح ذیل مواجهه نموده است.

۲-۱- مبهم بودن قلمرو مصادیق احصا شده جرایم قابل گذشت

یکی از چالش‌های قانون کاهش، مبهم بودن قلمرو مصادیق جرایم قابل گذشت می‌باشد. به عنوان مثال؛ جرم کلاهبرداری و مصادیق آن، یکی از موارد جرایم قابل گذشت می‌باشد؛ و در این راستا ماده ۱۰۴ اصلاحی اشعار می‌دارد: «جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری موضوع ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام، به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده (۳۶) این قانون بیشتر نباشد و نیز کلیه جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود در صورت داشتن بزه دیده» بر اساس این قسمت از مقرره مذکور، جرم کلاهبرداری و مصادیق آن با شرایط ذکر شده به ترتیب فوق، قابل گذشت محسوب می‌گردند. حال سؤالی که در

اینجا مطرح می‌گردد، این است که آیا جرم کلاهبرداری رایانه داخل در جرایم قابل گذشت می‌باشند؟ در این رابطه اداره کل حقوقی قوه قضائیه طی نظریه مشورتی شماره ۴۵۰/۹۹/۷ مورخ ۱۳۹۹/۴/۲۵ و در پاسخ به سؤال - آیا جرایم موضوع ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی تعزیرات که فصل سوم جرایم رایانه‌ای تحت عنوان «کلاهبرداری مرتبط با رایانه» قابل انطباق با عنوان جرایم که طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود موضوع قانون کاهش مجازات حبس تعزیری می‌باشد یا خیر؟ پاسخ: با عنایت به اینکه ماده ۷۴۱ قانون مجازات اسلامی، تحت عنوان «کلاهبرداری مرتبط با رایانه» جرم‌انگاری شده است، جرم موصوف از جمله جرایمی است که از نظر قانونگذار کلاهبرداری محسوب می‌شود، بنابراین جرم مذکور مشمول احکام مقرر در تبصره الحاقی به ماده ۴۷ و ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ (موضوع قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹) می‌باشد.

در این راستا باتوجه به متن ماده مذکور به نظر می‌رسد، مراد قانونگذار صرفاً جرم کلاهبرداری مادی و مصادیق مادی آن که بر اساس ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام را مشمول می‌داند؛ زیرا در متن ماده مذکور در ابتدا به ماده (۱) قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام اشاره نموده و به صورت مطلق به جرم کلاهبرداری اشاره نموده است. از طرفی نیز قانونگذار در قانون کاهش و در تبصره الحاقی به ماده ۴۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، به صورت مطلق و بدون اشاره به ماده ۱ قانون تشدید، مجازات جرم کلاهبرداری و کلیه مصادیق آن را قابل تعلیق دانسته است. از این رو اگر قانونگذار نظر بر قابل گذشت بودن جرایم کلاهبرداری رایانه داشته، به صورت مطلق و بدون اشاره به ماده ۱ قانون تشدید، این امر را بیان می‌نمود. نکته مهم دیگر این است که در متن ماده م ۱۱ قانون کاهش، به مبالغ ذکر شده در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ اشاره نموده است و این مبالغ صرفاً ناظر بر کلاهبرداری مادی می‌باشد و کلاهبرداری رایانه هیچ جایگاهی در ماده ۳۶ ق. م. ا ندارد. از طرف دیگر، با دقت نظر به ماده ۱۰۳ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که اشعار می‌دارد: «چنانچه قابل گذشت بودن جرمی در قانون تصریح نشده باشد، غیر قابل گذشت محسوب می‌شود، مگر اینکه از حق الناس بوده و شرعاً قابل گذشت باشد.» از این رو اصل بر غیر قابل گذشت بودن جرایم است؛ و در موارد شک و تردید، باید به اصل ذکر شده رجوع نمود. بنا بر مراتب یادشده، به نظر می‌رسد که نظریه اداره حقوقی قوه قضائیه در این مورد منطبق با اصول حقوقی نمی‌باشد.

۲-۲- مبهم بودن، باتوجه به شرط وجود بزه دیده در جرایم علیه اموال

نظر به اینکه، فلسفه ذاتی جرم‌انگاری در جرایم علیه اموال، حمایت از حقوق مالکانه اشخاص می‌باشد. از این رو اصولاً جرم علیه اموال بدون مالک امری غیر قابل تصور است. (اشخاص حقیقی و حقوقی اعم از خصوص و دولتی در باب مالکیت هیچ تفاوتی ندارند). باتوجه به اینکه در جرایم علیه اموال احصا شده در ماده ۱۱ قانون کاهش (کلاهبرداری و مصادیق آن، سرقت و مشتقات آن)، قابل

گذشت بودن این جرایم را مشروط به وجود بزه‌دیده نموده است، این امر با فلسفه ذاتی این جرایم در تعارض است، زیرا تصور جرم علیه اموال بدون مالباخته امری غیرقابل تصور می‌باشد، بنابراین قابل گذشت محسوب نمودن جرایم علیه اموال، مشروط به وجود بزه‌دیده، اصولاً امری قابل ایراد می‌باشد.

۲-۳- ابهام باتوجه به اشکال مختلف مسؤولیت کیفری و شرایط ذکر شده در ماده ۱۱ قانون کاهش

یکی دیگر از چالش‌های قانون کاهش، ابهام در قلمرو شرایط و اشکال مختلف مسؤولیت کیفری از حیث قابلیت گذشت می‌باشد. در این رابطه چالش‌های متعددی بدین شرح مطرح می‌گردد؛ در این رابطه اداره کل حقوقی قوه قضائیه طی نظریه مشورتی شماره ۶۴۹/۹۹/۷ مورخ ۱۳۹۹/۰۵/۲۹ و در پاسخ به سؤالات - الف: باتوجه به عبارت قسمت اخیر ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ آیا شروع به جرم و نیز معاونت در جرایم کلاهبرداری، در حکم کلاهبرداری و سرقت ساده، مشروط به وجود بزه‌دیده و با رعایت حد نصاب‌های مالی ذکر شده، جزء جرایم قابل گذشت هستند؟ ب: آیا شرط داشتن بزه‌دیده برای قابل گذشت تلقی شدن جرایم انتقال مال غیر و کلاهبرداری ضرورت دارد؟ و همچنین رعایت حد نصاب مالی مقرر برای قابل گذشت تلقی شدن جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شوند، ضرورت دارد؟ پ: آیا کلاهبرداری و انتقال مال غیر در مورد اموال دولتی و عمومی و نیز شروع به آن جرایم و یا معاونت در آن، جزء جرایم قابل گذشت مندرج در ماده قانونی اخیرالذکر است؟ ت: باتوجه به ماده قانونی اخیر و نیز ماده ۵۹ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع آیا بزه تصرف عدوانی اراضی ملی کماکان از جرایم قابل گذشت است؟ پاسخ - الف، شرط یا شرایطی که برای قابل گذشت محسوب شدن برخی از جرایم از سوی مقنن به طور خاص در ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹ مقرر شده است در خصوص کلیه کسانی که به نحوی در ارتکاب این جرایم یا شروع به آنها دخیل‌اند (اعم از مباشر، شریک یا معاون) باید ملحوظ گردد؛ بنابراین، قابل گذشت بودن شروع و معاونت در جرایم کلاهبرداری و انتقال مال غیر باتوجه به ماده صدرالذکر مشروط به این است که مبلغ آن جرم از نصاب مقرر در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بیشتر نباشد و نیز قابل گذشت بودن شروع و معاونت در جرایم در حکم کلاهبرداری و جرایمی که مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده یا طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود، منوط به «داشتن بزه‌دیده» است و همچنین با عنایت به ماده صدرالذکر شروع و معاونت در جرایم سرقت موضوع مواد ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۶۱ و ۶۶۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، چنانچه ارزش مال مسروقه کمتر از ۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال و سارق فاقد سابقه مؤثر کیفری باشد، قابل گذشت است. پاسخ سؤال ب: در بزه کلاهبرداری که بردن مال غیر به نحو متقلبانه است، فرض نداشتن بزه‌دیده قابل تصور نیست و در ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹، بزه کلاهبرداری فقط به شرطی که مبلغ آن از نصاب مقرر در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بیشتر نباشد، قابل گذشت اعلام شده است و عبارت «در صورت داشتن بزه‌دیده» ناظر به جرایم «در حکم

کلاهبرداری» و جرایمی است که «مجازات کلاهبرداری درباره آنها مقرر شده است» و یا «طبق قانون کلاهبرداری محسوب می‌شود» و قابل گذشت بودن این جرایم مشروط به نصاب خاصی نیست. پاسخ سؤال پ: همان‌طور که در بند «ثانیاً» بیان شد، طبق ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹، بزه کلاهبرداری و انتقال مال غیر به شرطی که مبلغ آن، یک میلیارد ریال یا کمتر از آن باشد، به طور مطلق قابل گذشت محسوب شده است؛ اعم از اینکه این جرایم نسبت به اشخاص خصوصی یا نسبت به اشخاص دولتی و عمومی واقع شود، یا اینکه جرم تام باشد و یا در مرحله شروع باشد. لحاظ این شرط (همان‌طور که در بند «اول» ذکر شد)، درخصوص کلیه کسانی که به نحوی در ارتکاب این جرایم و یا شروع به آنها دخیل‌اند؛ اعم از مباشر، معاون یا شریک باید رعایت شود. پاسخ به سؤال ت: با توضیح اینکه ماده ۵۵ و تبصره الحاقی این ماده از قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع اصلاحی ۱۳۴۸ راجع به تصرف منابع ملی با تصویب ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ نسخ شده است، طبق ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ بزه تصرف عدوانی و مزاحمت و ممانعت از حق فقط نسبت به املاک و اراضی متعلق به اشخاص خصوصی قابل گذشت اعلام شده است و این جرایم نسبت به املاک و اراضی اشخاص دولتی و عمومی غیرقابل گذشت هستند.^{۱۹}

۲-۴- گذشت شاکی و حدوث چالش در موارد تعدد مادی مشابه

یکی از نوآوری‌های قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری، تعیین مجازات واحد برای جرایم متعدد مشابه ارتكابی توسط متهم واحد می‌باشد. این در حالی است که در ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، به تعداد جرایم ارتكابی مرتکب، صرف‌نظر از مشابه یا مختلف بودن آنها، توسط مراجع قضایی و به استناد ماده مذکور تعیین مجازات می‌گردید؛ اما در قانون جدید، ارتکاب جرایم متعدد مشابه به هر تعدادی تنها یک مجازات تعیین می‌گردد. حال سؤالی که در اینجا مطرح می‌گردد، این است که این نوآوری از حیث کاربردی، جنبه مثبت دارد یا منفی؟ برای پاسخ به این سؤال دو پرونده مختلف به صورت مفروض مطرح می‌گردد.

الف) فرض اول: کارمند بانکی (بانک دولتی) یا تشکیل پرونده‌های صوری و به تعداد بیست فقره و به نام مشتریان بانک (با وصف عدم علم و اطلاع آنان)، قصد اخذ وام‌های متعدد برای خود دارد و قبل از استفاده از اسناد مجعول دستگیر می‌شود و در این راستا، نامبرده مرتکب بیست فقره جعل در اسناد گردیده است؛ و با اطلاع مشتریان تعداد بیست فقره شکایت علیه متهم مطرح می‌گردد. حال در این پرونده بر اساس مقررات جدید، با توجه به مشابه بودن جرایم ارتكابی مرجع قضایی تنها یک مجازات برای مرتکب تعیین می‌نماید. با دقت نظر به مراتب یاد شده فوق، جرایم ارتكابی توسط متهم از جرایم غیرقابل گذشت می‌باشند و در فرض اعلام گذشت شکات، مرجع قضایی با چالش‌هایی در تعیین

۱۹. عارف رشودی و زهرا میرزایی، چالش‌ها و دستاوردهای قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ (تهران: اندیشه نوین، ۱۴۰۰)، ۳۹.

مجازات مواجه خواهد بود. در این راستا اعلام گذشت شکات باتوجه به مقررات شکلی در دو مرحله قابل تصور است. ۱- مرحله قبل از صدور حکم قطعی: باتوجه به قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در موارد گذشت شاکی، در پرونده‌های شکات متعدد با جرایم متعدد علیه مجرم واحد، گذشت هریک از شکات تنها در موضوع شکایت خود مؤثر بود و مرتکب از آن حیث و در آن جرم موضوع گذشت شاکی مشمول مقررات تخفیف می‌شد؛ و گذشت شاکی در دیگر جرایم متهم، هیچ تأثیری نداشت؛ و باتوجه به تعیین مجازات متعدد و به تعداد جرایم ارتكابی، در عمل مراجع قضایی با چالشی مواجه نبودند؛ اما بر اساس قانون جدید و با وصف تعیین مجازات واحد برای جرایم (غیرقابل گذشت) متعدد مشابه متهم، در صورت گذشت تعدادی از شکات، تکلیف مرجع قضایی در اعمال یا اعمال نشدن مقررات تخفیف مجازات با چالش مواجه می‌گردد؛ زیرا از یک طرف تعدادی از شکات اعلام گذشت نموده‌اند و گذشت شاکی یکی از جهات تخفیف مجازات می‌باشد؛ و از طرف دیگر تعداد دیگر از شکات، تقاضای مجازات متهم را دارند و در عمل نیز مرجع قضایی مکلف به تعیین مجازات واحد برای متهم می‌باشد. ۲- مرحله بعد از صدور حکم قطعی: بر اساس ماده ۴۸۳^{۲۰} قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، گذشت شاکی در جرایم غیرقابل گذشت و بعد از صدور حکم قطعی، از جهات تخفیف مجازات محسوب و دادگاه صادرکننده حکم قطعی می‌تواند در حدود قانون برای مرتکب تخفیف مجازات اعمال نماید. حال در صورتی که تعدادی از شکات در این مرحله اعلام گذشت قطعی و منجر نمایند، چالشی که در این مرحله مطرح می‌گردد این است که، باتوجه به تعیین مجازات واحد و تعدد شکات با وصف گذشت برخی از شکات و تقاضای اجرای مجازات از طرف تعداد دیگر، در این حالت تکلیف مراجع قضایی در اعمال مقررات ماده ۴۸۳ قانون اخیرالذکر و یا اعمال نشدن مقررات مذکور، مشخص نمی‌باشد؛ و این امر به‌عنوان یکی از چالش‌های اساسی در مقام اعمال مقررات مذکور می‌باشد.

ب) فرض دوم: شخصی مرتکب ده فقره جرم خیانت در امانت شده است و بر اساس ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس‌های تعزیری خیانت در امانت موضوع ماده ۶۷۴ قانون مجازات اسلامی - تعزیرات ۱۳۷۵، جرم قابل گذشت محسوب می‌گردد؛ و بر اساس ماده ۱۰۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: «جرایم قابل گذشت، جرایمی هستند که شروع و ادامه تعقیب و رسیدگی و اجرای مجازات، منوط به شکایت شاکی و عدم گذشت وی می‌باشد.» علی‌ای حال باتوجه به مراتب یاد شده فوق، در صورتی که برخی از شکات قبل از صدور حکم قطعی، اعلام گذشت قطعی و منجر نمایند، مرجع قضایی در این حال قرار موقوفی تعقیب صادر می‌نماید؛ اما اگر بعد از صدور حکم قطعی و در مرحله اجرا برخی از شکات اعلام گذشت قطعی نمایند و برخی دیگر خواهان اجرای مجازات باشند،

۲۰. ماده ۴۸۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲: هرگاه شاکی یا مدعی خصوصی در جرایم غیرقابل گذشت، پس از قطعی شدن حکم از شکایت خود صرف‌نظر کند، محکوم‌علیه می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم قطعی، درخواست کند در میزان مجازات او تجدیدنظر شود. در این صورت، دادگاه به درخواست محکوم‌علیه در وقت فوق‌العاده و با حضور دادستان یا نماینده او با رعایت مقررات ماده (۳۰۰) این قانون، رسیدگی می‌کند و مجازات را در صورت اقتضا در حدود قانون تخفیف می‌دهد یا به مجازاتی که مناسب‌تر به حال محکوم‌علیه باشد، تبدیل می‌کند. این رأی قطعی است.

در این حالت باتوجهبه اینکه یک مجازات برای جرایم متعدد متهم تعیین و صادر شده است، در این حالت مراجع اجرای حکم با چالش مواجه می‌باشند. این در حالی است که بر اساس قانون سابق این چالش وجود نداشت و باتوجهبه تعیین مجازات به تعداد جرایم ارتكابی، مراجع اجرای حکم در صورت اعلام گذشت برخی از شکات، قرار موقوفی اجرا صادر می‌نمودند و در مقام عمل، برخلاف قانون جدید، هیچ چالشی وجود نداشت.^{۲۱}

۲-۵- چالش مراجع اجرای احکام در مورد جرایم قابل گذشت

یکی از چالش‌های قانون کاهش، در مرحله اجرای احکام، تعیین تکلیف جرایمی است که بر اساس قانون سابق غیرقابل گذشت بوده و بدون شکایت شاکی، شروع به رسیدگی و دادرسی آنها خاتمه یافته و منجر به صدور حکم قطعی شده‌اند، حال به موجب ماده ۱۱ قانون کاهش، ناظر بر ماده ۱۰۴ ق.م.ا، جرم قابل گذشت محسوب می‌گردند. در این موارد آیا حکم صادره باید اجرا شود یا اینکه مرجع اجرای احکام، به جهت شکایت نکردن شاکی باید قرار موقوفی اجرا صادر نماید. در این رابطه اداره کل حقوقی قوه قضائیه طی نظریه مشورتی شماره ۱۳۶۱/۹۹/۷ مورخ ۱۳۹۹/۰۹/۲۶ و در پاسخ به سؤال؛ باتوجهبه لازم‌الاجرا شدن قانون کاهش مجازات حبس تعزیری که طبق ماده ۱۱ آن برخی از جرایم غیرقابل گذشت تعزیری به جرم قابل گذشت تبدیل شده است اگر جرم غیرقابل گذشت مطابق بند «ب» ماده ۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری شروع به تعقیب و منتهی به حکم قطعی شده باشد و به اجرای احکام ارسال شود، آیا بایستی قرار موقوفی اجرا صادر شود یا اینکه برای موقوفی اجرا نیاز به گذشت شاکی است؟ پاسخ - در فرض استعلام که تعقیب جرم غیرقابل گذشت صرفاً با اعلام جرم و بدون طرح شکایت از سوی شاکی خصوصی آغاز و نهایتاً رأی قطعی صادر شده و حکم در حال اجراست و متقابلاً مطابق ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی اصلاحی ۱۳۹۹، این جرم «غیرقابل گذشت» به «جرم قابل گذشت» تبدیل شده است، از موارد شمول ماده ۵۰۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ است و قاضی اجرای احکام قرار موقوفی اجرای حکم صادر می‌کند. علی‌ای حال، نظر به اینکه قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، از نظر ماهوی یک قانون تعزیری ماهوی مخففه می‌باشد و بر اساس بند ب ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، پیرامون قلمرو اجرای قوانین جزایی تعزیری ماهوی در زمان، یکی از استثنائات وارده بر اصل عطف‌به ماسبق نشدن قوانین مذکور، وضع قوانین مخففه جدید می‌باشند. اصل قانونی بودن جرایم، برگرفته از ماده ۲ قانون اخیرالذکر^{۲۲} و دارای آثار متعددی، از جمله؛ اصل عطف‌به ماسبق نشدن قوانین جزایی تعزیری ماهوی می‌باشد. (به‌عنوان اثر قوانین جزایی در قلمرو زمان) و بر اساس این اصل، در مقررات و نظامات دولتی، مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم

۲۱. رشنودی و میرزایی، پیشین، ۴۱.

۲۲. ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است، جرم محسوب می‌شود.

مقرر شده است و مرتکب هیچ رفتاری اعم از فعل و ترک فعل را نمی‌توان به موجب قانون مؤخر به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی محکوم نمود؛ اما در موارد استثنا، چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب وضع شود، نسبت به جرایم سابق بر وضع قانون تا صدور حکم قطعی مؤثر و در موارد صدور حکم قطعی بر اساس ترتیبات ماده ۱۰ قانون اخیرالذکر اقدام می‌گردد؛ بنابراین باتوجه به موارد یاد شده فوق، مرجع اجرای احکام می‌بایست در راستای ماده ۵۰۵ قرار موقوفی اجرای حکم صادر کند.

نتیجه‌گیری

قلمرو جرایم قابل گذشت، با لحاظ معیارهای جدیدی، در قانون کاهش با تغییر و تحولاتی همراه بوده‌اند. این تغییرات در راستای فلسفه ذاتی قانون کاهش، همراه با دستاوردها و چالش‌هایی هستند. دستاورد از این حیث که بسیاری از تنگناهایی که مراجع قضایی در مقام تعیین مجازات و یا مختوم نمودن پرونده، با آن مواجه بوده‌اند را برطرف نموده و علاوه بر کاهش مجازات حبس تعزیری، فرآیند تعیین کیفر را تسهیل کرده است. ضمن اینکه باتوجه به مقاصد و رسالت قانون کاهش پیرامون تقلیل مجازات حبس و قلمرو جرایم قابل گذشت را با پیش‌بینی معیارهای مختلف، گسترش داده است و این امر باتوجه به آثار بسیار زیان‌بار حبس، اقدام سازنده، راهگشا و مؤثری می‌باشد. از طرفی برخی معیارها و عبارات استعمال شده توسط قانونگذار در متن ماده ۱۱ قانون کاهش، به علت عدم‌بدهت و وضوح مورد انتظار، در سیاست تقنینی و در نتیجه مبهم بودن، باعث حدوث چالش‌هایی برای مراجع قضایی در تشخیص مصادیق جرایم قابل گذشت شده است. به‌عنوان مثال قلمرو جرایم قابل گذشت از حیث مصادیق احصا شده، شرط وجود بزه‌دیده، انواع مختلف مسؤولیت کیفری مبهم و نامشخص است. این امر در عمل برای اجرای عادلانه و یکسان قانون در پرونده‌ها با موضوعات متشابه می‌تواند مانع جدی محسوب شود، در نتیجه باعث صدور آرای متفاوت در محاکم قضایی شده و نتایج متعارضی به شکل ناخواسته به دنبال داشته باشد. از این‌رو، شیوه صحیح برای برون‌رفت از این چالش‌ها این است که با مفهوم‌شناسی دقیق هریک از معیارهای احصا، قلمرو آنها مشخص گردد و رویه قضایی واحدی پیرامون هریک از این معیارها اتخاذ شود تا ایهامات موجود باعث صدور آرای متفاوت نگردد. اما در حال و به‌طور کلی برآیند مفید و دستاوردهای سازنده قانون کاهش مجازات حبس تعزیری پیرامون توسعه دامنه جرایم قابل گذشت، بیشتر از چالش‌های فعلی آنها می‌باشد. برای گذر از بخشی از موانع و در عمل این مراجع و محاکم کیفری هستند که با تفاسیر قضایی مناسب و در راستای فلسفه ذاتی جرایم قابل گذشت و همچنین رسالت قانون کاهش مجازات حبس تعزیری با رفع ایهام اقدام به صدور آرای شایسته نموده و انتظار است تا صاحبان اندیشه‌های حقوقی به کمک طرح نظریات و دکترین‌های درخور، چالش‌های آتی را نمودار ساخته؛ شرح و بسط داده و راهکارهای برون‌رفت از آنها را فراتر از آنچه در پژوهش حاضر تفصیلاً بیان گردید در پژوهش‌های مستقل با تأمل بر مستحدثات جدید که برخاسته از طبع اجرای مقررات در طول زمان است؛ تبیین نمایند.

فهرست منابع

- آشوری، محمد و ابوالقاسم خدادی. «حقوق بنیادین بزه‌دیده در فرایند دادرسی کیفری» *آموزه‌های حقوق کیفری* ۲ (۱۳۹۰): ۳-۳۶.
- اکبری، جهاندار، محمد آشوری، محمد علی اردبیلی و علی صفاری. «فلسفه سلب حیات با نگاهی به حقوق کیفری ایران»، *پژوهش حقوق کیفری*، ۸ (۳۰) (۱۳۹۹): ۹-۴۱.
- اردبیلی، محمد علی. *حقوق جزای عمومی*. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۹.
- احمدزاده، رسول و زهرا مشایخی. «تحلیل حقوقی گذشت مشروط و آثار آن» *حقوقی دادگستری* ۱۰۶ (۱۳۹۸): ۲۲-۴۴.
- اختری، عباس و حسنعلی موذن زادگان. «جایگاه حقوق بزه‌دیده در مرحله تحقیقات مقدماتی از منظر قانون آیین دادرسی کیفری ایران». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۲۶ (۱۳۹۸): ۴۱-۷۳.
- پرچمی، داود و فاطمه درخشان «بررسی مجازات اجتماعی جایگزین حبس و کاهش جرم» *مطالعات جامعه‌شناسی* ۴۰ (۱۳۹۷): ۴۹-۶۸.
- شیریان نسل، مریم، بابک پورقهرمانی و جمال بیگی. «تورم جمعیت کیفری زندان‌ها و نقض مقررات بین‌المللی حقوق بشر؛ علت‌ها و راهبردها» *مطالعات بین‌المللی* ۶۷ (۱۳۹۹): ۶۶-۹۰.
- کوشا، جعفر و محمد حسین زارعی. *اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق بین‌المللی کیفری*. ۱۴، ویژه‌نامه (۴) ۷ (۱۳۹۰): ۱۹-۳۹.
- صفاری، علی. *مقالاتی در جرم‌شناسی و کیفرشناسی*. چاپ دوم. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۲.
- رستمی، هادی و سید پوریا موسوی. «مصلح عالیه کودکان و نوجوانان بزهکار در حقوق کیفری ایران؛ با تأکید بر پاسخ‌های تعزیر مدار» *حقوق دادگستری* ۱۱۲ (۱۳۹۹): ۱۵۷-۱۷۷.
- رشنودی، عارف و زهرا میرزایی. *چالش‌ها و دستاوردهای قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹* (تهران: اندیشه نوین، ۱۴۰۰).
- زینالی، امیرحمزه و محمدباقر مقدسی. «رویکرد تطبیقی به نقش و جایگاه بزه‌دیده در فرایند کیفری». *آموزه‌های حقوق کیفری* ۵ (۱۳۹۲): ۱۸۱-۲۱۰.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «از عدالت کیفری (کلاسیک) تا عدالت ترمیمی». *فصلنامه الهیات و حقوق* ۳ (۱۳۸۲): ۳-۳۵.
- نیگل، تامس. *دانش‌نامه فلسفه اخلاق*. چاپ اول. ترجمه انشاءالله رستمی. تهران: انتشارات صوفیا، ۱۳۹۲.
- محمودی، مرتضی، محمدعلی بابائی و سیده بنی حسینی. «ارکان جرایم قابل گذشت در حقوق کیفری ایران». *آموزه‌های حقوق کیفری، دانشگاه علوم اسلامی رضوی* ۱۴ (۱۳۹۶): ۳۹-۶۳.
- منصورآبادی، عباس. *مختصر حقوق جزای عمومی* (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۹۹).
- میرمحمد صادقی، حسین. *جرایم علیه اموال و مالکیت* (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۹).
- میرکمالی، علیرضا. «جایگاه بزه‌دیده در فرایند دادرسی کیفری آلمان» *آموزه‌های حقوق کیفری* ۲ (۱۳۹۰): ۱۴۹-۱۷۲.